

ŞECAAT

(الشجاعة)

Savaşta kahramanlık göstermeye, sıkıntıları göze alarak üstün değerleri korumaya yönelten ruhsal yetenek anlamında bir ahlâk terimi.

Sözlükte “cesaret, yiğitlik, kahramanlık” gibi anlamlara gelen şecâat kelimesi, ahlâk literatüründe öfke (gazap) duygusunun akla itaat etmek suretiyle kazandığı itidalli hali için kullanılır ve bazan saldırganlıkta korkaklığın orta noktası, bazan da korkaklığın karşıtı olarak gösterilir. Kaynaklarda şecaatle aynı anlamda veya yakın mânalarda cesaret, hamaset, besâlet, batûlet, cûret ve mürüvvet de geçmektedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “şc’a” md.; *Lisânü'l-Arab*, “şc’a” md.; *et-Ta’rîfât*, “şecâ’a” md.; Nevâl Kerîm Zerzûr, s. 53-84). Şecaat vb. kelimeler İslâm öncesi Arap edebiyatında daha çok gözü kara bir atılganlığı ve saldırganlığı ifade eder. Nitekim “câhiliye” kelimesinde de bu anlam vardır (bk. CÂHİLİYE; CEHÂLET). Bir Arap’ın yiğitliği kabilesi uğruna öldürdüğü düşmanın sayısıyla ölçülürdü (İA, III, 12). Mu‘allağa şairi Zühre b. Ebû Sülmâ, kardeşinin intikamını almaya yemin eden Husayn b. Damdam’ı överken onu heybetli yeleleri, keskin pençeleri olan bir aslana benzetir ve saldırganlığını metheder (Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, s. 112). İslâm dini şecaati bir erdem olarak kabul edip korkaklığı yermekle birlikte ağır çöl şartlarına, kabilecilik (asabiyet) ve intikam duygularına bağlanan Câhiliye döneminin yiğitlik anlayışı İslâm kaynaklarında reddedilmiştir. İnsanın tabiatındaki kontrolsüz ve yıkıcı duygular hilim, sabır, teenni, rıfk, merhamet gibi erdemlerle yumuşatılmış, şecaat ve cesarettten kaynaklanan enerji Allah’ın dinini, hak, adalet vb. üstün değerleri koruma şeklindeki yüksek amaçlara yönlendirilmiştir.

Kur’an’da şecaat kelimesi geçmemekle beraber savaş ve cihad hakkındaki pek çok âyette şecaatin önemine işaret edilmiştir. Feth sûresinde (48/29) ashabın özellikleri anlatılırken onların inkârcılara karşı güçlü ve cesur, kendi aralarında merhametli oldukları belirtilir. Diğer bir âyetle, düşmanların asker toplayıp kendilerine saldırmaya hazırlanmalarına dair haberler karşısında müslümanların Allah’a bağlılıklarından, cesaret ve metanetlerini korumalarından övgüyle söz edilir (Âl-i İmrân 3/173). Bunun yanında Kur’an-ı Kerîm’-

de müslümanların kendilerine karşı hasmane tavır göstermeyen gayri müslimlerle iyi ilişkiler kurmasına izin verilmiş (el-Mümtehine 60/8), savaşta ve öldürmede aşırı gidilmemesi emredilmiştir (el-Bakara 2/191-194). Bu âyetler, Kur’an’ın şecati akıl ve adalet ölçülerine sınırlı bir erdem olarak belirlediğini göstermektedir. Öte yandan Câhiliye toplumunun öfkesi eleştirilmiş, Allah’ın peygambere ve diğer müminlere sekînet indirdiği bildirilmiştir (el-Feth 48/26). Taberî bu âyetteki sekîneti “müşriklere has hamiyetin zıddı ve müslümanlara has bir nitelik” diye açıklar (Câmi’u’l-beyân, XXVI, 104). Mâverî’nin *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, Gazzâlî’nin *İhyâ’ü ‘ulûmi’l-dîn* adlı eserlerinde görüldüğü gibi İslâm ahlâkına dair kaynaklarda hamiyet kelimesinin felsefî ahlâkta gazap gücünün ılımlı ve dengeli noktasını ifade eden şecaat terimiyle zaman zaman aynı mânada kullanıldığı görülmektedir (bk. HAMİYET). Hadislerde şecaat kelimesi yer almaktadır. Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-şâhih*’inin “Cihad ve Sıyer” başlıklı bölümünde savaşta cesaret ve kahramanlığa teşvik eden, şecaatin ölçüsünü gösteren pek çok hadis bulunmaktadır. Aynı bölümün 24. babı “Savaşta Şecaat ve Korkaklık” başlığını taşır. Burada geçen bir hadise göre Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber’in insanların en iyisi, en cesuru (eşca’), en cömerti olduğunu söylemiş ve Uhud’daki bozgun sırasında Resûlullah’ın ortaya koyduğu cesareti buna örnek göstermiştir. Başka bir hadiste ise sırf şecaat gösterisi ve riya niyetiyle savaşanlar eleştirilmiştir (*Müsned*, IV, 397, 405; Buhârî, “Tevhîd”, 28; Müslim, “İmâre”, 150).

Yunan felsefesinin İslâm dünyasına intikali sürecinde Arapça’ya tercüme edilen Eflâtun ve Aristo gibi düşünürlere ait eserlerden faydalanılarak geliştirilen İslâm ahlâk felsefesinde insanın nefsin düşünme (nutk), gazap ve şehvet (arzu) olarak üç temel yeteneğinin bulunduğu, bunların itidalli işleyişinden hikmet, şecaat ve iffet, uyumlu bir şekilde etkinlik göstermesinden adaletin doğduğu, diğer bütün erdemlerin bu dört erdemden kaynaklandığı belirtilmiştir. İslâm felsefesinde ilk defa Ya’kûb b. İshak el-Kindî tarafından yapılan fazilet tasnifi (*Resâ’il*, I, 127-129) sonraki filozoflarla diğer birçok ahlâk âlimi tarafından genellikle benimsenmiştir. Müslüman düşünürler, Aristo’dan aldıkları “tam orta” düşüncesinden yararlanıp (*İlmü’l-ahlâk*, II, 2.6-8, 14) gazap gücünün aklın kontrolünden çıkarak ifrata sapmasına saldırganlık (tehevür), insanı her türlü değ-

rini korumaktan âciz bırakacak derecede zayıf kalmasına korkaklık (cûbn), aynı gücün terbiye edilmek suretiyle her iki aşırılıktan kurtarılıp itidal noktasında tutulmasıyla kazanılan erdeme şecaat demişlerdir. Şecaati Kindî “necdet” kelimesiyle ifade eder ve bunu, “nefsin galebe gücünün fazileti olup sahip olunması gerekeni elde etme, uzaklaştırılması gerekenden korunma uğrunda ölümü göze alma” şeklinde açıklar. İbn Hazm’ın temel faziletler tasnifi ise adalet, fehm (kavrayış), necdet, cûd (cömertlik) şeklindedir (*el-Ahlâk ve’s-sıyer*, s. 59). Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî, Celâlzâde Mustafa Çelebi, Bostanzâde Yahyâ Efendi gibi geç dönem müellifleri istisna edilirse İslâm âlimleri, felsefî kültürden intikal eden dört temel fazilette bunları ifrat ve tefritin ortası (itidal noktası) kabul eden görüşü benimsemişler, bazı âyet ve hadisleri bu çerçevede yorumlamışlardır. Gazzâlî, dört temel fazileti sıraladıktan sonra bu faziletlerde itidalin en mükemmel seviyesine sadece Resûlullah’ın ulaştığını, diğer insanların bu husustaki derecelerinin ona yakınlıklarına göre değişeceğini söyler. Gazzâlî’nin, erdemde bu düzeye ulaşanların insanlar arasında hükümdarlığa en lâyık kişiler olduğu yönündeki ifadesi (*İhyâ*’, III, 55) Fârâbî’nin “ilk reis”le ilgili görüşünü hatırlatmaktadır.

Kaynaklarda faziletlere ancak insandaki duygusal eğilimlerin akla itaat etmesi sayesinde ulaşılacağı, bu çerçevede şecaat erdemini kazanabilmek için gazap gücünü akla tâbi kılmak gerektiği üzerinde önemle durulur. Gazzâlî gibi bazı âlimler bu bağlamda aklın yanına dini de koymuşlardır. İbn Miskeveyh ve diğer bazı ahlâkçılar, şecaatle birlikte hilmi de nefsin gazap gücünün itidalli oluşuyla kazanılan temel erdemler arasında sayarken bazıları hilmi şecaatten kaynaklanan bir fazilet kabul etmiştir (meselâ bk. İbn Miskeveyh, s. 38; İbn Hazm, s. 59; Gazzâlî, *İhyâ*’, III, 54, 176). Mâverî ise hilmi gazabın zıddı olarak kullanmakta ve bu erdemi “gazap duygusu coştığında kendini zaptetme” şeklinde tanımlamaktadır. Ancak aynı âlim öfke duygusundan büsbütün yoksun kalmanın kişiyi şecaat, onur, hamiyet gibi erdemlerden de yoksun bırakacağına, sonuçta onu aşağılık bir duruma düşüreceğine dikkat çekmektedir. Bu görüşü Râgıb el-İsfahânî ve Gazzâlî gibi diğer ahlâkçılar da benimsemiştir.

Ahlâk âlimleri, nefsanî arzularla mücadeleyi cihad sayan bazı hadisleri zikredip (meselâ bk. *Müsned*, VI, 20-22; Tirmizî, “Fezâ’ilü’l-cihâd”, 2; Gazzâlî, *İhyâ*’, III, 66)

bencil duyguların yenilmesi yönünde gösterilen çabaları da şecaat olarak değerlendirilmiştir. Gösterilen cesaret ve kahramanlıkların erdem sayılabilmesi için benlik davası, hâkimiyet tutkusu, çıkar sağlama arzusu gibi ahlâk dışı amaçlar güdülmeyip kin, kıskançlık, riya gibi kötü duyguların etkisinde kalınmaması, haksızlıkların önlenmesi gibi üstün amaçlara yönelmek gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim İbn Hazm şecaati "bir kimsenin dinini ve ailesini, baskı altında kalmış komşusunu, kendisine sığınan, malı ve onuru saldırıya uğramış bir mağduru haksızlık edenlere karşı ölümü göze alarak savunması" şeklinde tanımlar (*el-Ahlâk ve's-siyer*, s. 59; ayrıca bk. Râgıb el-İsfahânî, s. 328-329). İbn Miskeveyh'e göre dışarıdan bakıldığında cehsurca görünen her iş onu yapanın şecaat ehli olduğunu göstermez. Bu tür işlerin arkasında bulunabilecek farklı etkenleri sıralayan İbn Miskeveyh yalnız erdemden dolayı sergilenen kahramanlıkların şecaat değeri taşıyacağını belirtir. Zira erdeme saygısı olan gerçek şecaat sahibi bir kimse yüksek amaçlar uğruna şerefli bir ölümü çirkin bir yaşayışa tercih eder; özellikle dini, inançları, namusu ve ülkesi gibi değerlerini savunmaktan büyük haz duyarak iyilik ve hakikat için ölümü göze alır, bu uğurda karşılaşacağı her türlü sıkıntıya sabreder. İbn Miskeveyh, bu şekildeki bir şecaat erdemine en çok hükümdarların ve dini yaşatma sorumluluğu taşıyanların sahip olması gerektiğini belirtir (*Tehzibü'l-ahlâk*, s. 103-106). Ahlâk kitaplarında sıralanan ve şecaatten doğan diğer erdemler gerek sayı gerekse adlandırma bakımından çeşitlilik gösterir. Gazzâlî'nin *Mizânü'l-'amel*'inde (s. 71) bu erdemler şöylece sıralanır: Kerem, necdet, şehâmet, nefse hâkimiyet, dayanıklılık, hilim, sebat, öfkensini yenme, vakar, sevgi (krş. a.g.e., a.y.; İbn Miskeveyh, s. 42-43; Kınalızâde Ali Efendi, I, 57-59).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "şc'a" md.; *Müsned*, IV, 397, 405; VI, 20-22; Buhârî, "Cihâd", 24; Eflâtun, *Devlet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz), İstanbul 1985, IV, 435^b-444^c; Aristoteles [Aristo], *İlmü'l-ahlâk* (trc. Ahmed Lutfi es-Seyyid), Kahire 1343/1924, II, 2.6-8, 14, 6.9-12, 7.10; Kindî, *Resâ'il*, I, 177-179; Taberî, *Cami'u'l-beyân*, XXVI, 104; Ebû Bekir er-Râzî, *Resâ'il felsefiyye* (nşr. P. Kraus), Kahire 1939, s. 27-28; İbn Miskeveyh, *Tehzibü'l-ahlâk* (nşr. İbnü'l-Hatîb), Kahire 1398, s. 38, 40, 42-43, 48, 103-106; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1978, s. 244-245, 248-249; İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer*, Beyrut 1405/1985, s. 32, 59; Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'a*, Beyrut, ts. (Mektebetü dâri'l-

beyân), s. 112; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zer'â ilâ me-kârimi's-şer'â* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 111-112, 328-329, 342-346; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 53-60, 66, 176; a.mlf., *Mizânü'l-'amel*, Beyrut 1407/1986, s. 64-67, 71, 97; İbn Haldûn, *Mukaddime*, Beyrut 1402/1982, s. 125; Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248, I, 57-59; T. Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar* (trc. Selahattin Ayaz), İstanbul 1991, s. 122-126; Nevâl Kerim Zerkûr, *Mu'cemü'l-elfâz il-kıyemî'l-ahlâkiyye ve'tetavvüruhâ ed-delâli*, Beyrut 2001, s. 53-84; T. H. Weir, "Câhiliye", *İA*, III, 12.

MUSTAFA ÇAÇIRCI

ŞECCE

(الشجعة)

Yüze ve başa yönelik
yaralamalar anlamında fıkıh terimi
(bk. CİRÂH).

ŞECERE

(bk. AĞAÇ).

ŞECERE

(الشجرة)

Sözlükte "ağaç" anlamına gelen şecere kelimesinin kökü şüçûr "bağlamak, ihtilâfa düşmek" mânâsındadır. Ağaca şecer denmesinin sebebi bazı dallarının birbirine girmesidir. Kelime Kur'an-ı Kerim'de "ağaç, bitki" anlamında birçok defa geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şcr" md.). Bir kişinin, bir ailenin kökü durumunda olan en uzak atalardan başlayarak gövde ve dallar konumundaki babaları ve onların çocuklarını gösteren ağaç şeklinde şematik çizime şecere denir. Ayrıca soy ağacı, soy kütüğü, ensab kütüğü, nese-nâme, silsilenâme kelimeleri de bu anlamda kullanılmaktadır. Türkler'de, İranlılar'da, Hint ve Arap geleneğinde şecere tesbitine büyük önem verilmiş, soylu bir aileden gelmek toplumsal üstünlük ve ayrıcalık kabul edilmiştir. Özellikle yönetici kesimin nesebinin ortaya konması ayrı bir önem taşırdı. Ebûlğazi Bahadır Han, Türkler'in soy kütüğüyle ilgili yazdığı esere *Şecere-i Terâkime* adını vermiştir. Osmanlılar'ın şeceresine dair çeşitli kitaplar kaleme alınmıştır. Bayatî Hasan b. Mahmûd'un *Câm-ı Cem-âyn'î* (*Silsilenâme-i Selâtin-i Osmâniyye*) bunlardan biridir.

Şecere tesbiti kadim bir gelenektir. Ahd-i Atîk'in bazı bölümlerinde bu konuya temas edilmiştir. Tekvîn kitabının 5. bölümü, "Âdem zürriyetlerinin kitabı budur" cümlesiyle başlar ve Nûh'un üç oğlunun

adıyla sona erer (Tekvîn, 5/1-32). Aynı kitabın 10. bölümü Nûh oğullarının zürriyetiyle alâkalıdır. Daha sonra I. Tarihler bölümünde yahudi ırkının şeceresi ortaya konmaya çalışılır. Ahd-i Atîk'in çeşitli yerlerinde geçen "nesep yazısı" (I. Tarihler, 4/33), "neseplerine göre yazılma" (sayılma) (I. Tarihler 5/17; 7/9, 40; 9/1, 22) ifadeleri şecere tesbiti geleneğiyle ilgilidir. Ahd-i Cedîd'in Türkçe tercümesinde "genealogy" kelimesi "nesebnâme" olarak çevrilmiştir (Timo-teos'a Birinci Mektup, 1/4; Titus'a Mektup 3/9). Matta İncili'nin baş tarafında İsa Mesih'in şeceresinden "nesebinin kitabı" diye söz edilmektedir.

Hz. Peygamber'in, şeceresi Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmâil'in soyundan gelen yirmi birinci göbekten atası Adnân'a kadar bilinmektedir (*DİA*, XXX, 408). Hz. Peygamber, Allah Teâlâ'nın İsmâil oğullarından Kinâne'yi, Kinâne'den Kureys'i, ondan Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de kendisini seçtiğini belirterek şeceresinin temizliğine işaret etmiştir (Müslim, "Fezâ'il", 1). Resûl-i Ekrem'in soyu torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'le devam etmiş, şecere geleneği sonraları daha çok onların soyundan gelen seyyid ve şeriflerin köklerini ispat için önemli olmuştur. Resûlullah'ın şeceresine dair yazılan müstakil eserlerde onun ataları, eşleri, çocukları, torunları, amcaları, amca çocukları, halaları, hala çocukları, dayıları, sütannesinin yanı sıra hizmetçileri, silâhları, hayvanları ve eşyaları hakkında bilgiler yer almaktadır (İbnü'l-Mibred, s. 31 vd.). Şecere ile aynı anlamda kullanılan silsile kelimesi, başlangıçta daha çok bir hadisin kesintisiz Hz. Peygamber'e ulaştığını gösteren senedi ifade ediyordu. Tasavvufta silsile "bir tarikat mensubunun bağlı olduğu şeyhler vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşan zinciri" anlamındadır (bk. SILSİLE). Silsile geleneği ayrıca fıkıh, kelâm, kıraat gibi ilim dallarında, hat ve mûsiki gibi güzel sanatlar alanında ve değişik meslek gruplarında görülmektedir. Fütüvvet kurumunda ahî şecerenâmeleri bir meslek ve sanat adına düzenlenir ve ahînin diploması yerine geçerdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şcr" md.; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1-4; Belâzürî, *Ensâb*, I, 3-4; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 260; Kalkaşendî, *Şubhu'l-lâ'sâ* (Sem-seddin), XII, 231; İbnü'l-Mibred, *eş-Şeceretü'n-nebeviyye fi nesebi hayri'l-beriyye* (nşr. Muhyiddin Dîb Müstû), Dimaşk-Beyrut 1414/1994, s. 31 vd.; Mehmet Ali Haçoğkmen, "Ahî Şecere-nâmelerinin Tarihî Temeli ve Yazılış Sebepleri", *Sûlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23, Konya 2007, s. 107 vd.; Pakalın, III, 226, 227, 314; Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, 408.

NEBİ BOZKURT